

NEOTOMIZM POLSKI – współczesny, kierunek filozofii realistycznej rozwijający się na ziemiach pol. od przełomu XIX i XX w. w ramach odnowy filozofii i teologii tomistycznej, do której zachęcał Leon XIII w encyklice *Aeterni Patris*.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA. Do II wojny światowej pol. tomiści naśladowali styl filozofowania z głównych europejskich ośrodków tomistycznych, jakimi były Uniwersytet w Leuven czy rzymskie Angelicum i Gregorianum, a także Uniwersytet w Fryburgu (Szwajcaria). Filozofia tomistyczna była uprawiana niemal wyłącznie przez duchownych, na wydziałach teologii, w seminariach i nielicznych ośrodkach świeckich. Pol. przedstawiciele tomizmu wykładali na wydziałach teologicznych UJ, Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie i UW. Powstały w 1918 KUL kadre filozoficzną kompletował, korzystając z różnych ośrodków krajowych, nie posiadał wydziału filozoficznego (utworzony dopiero w 1946). Po II wojnie światowej, mimo niekorzystnych warunków, KUL stał się jedyną uczelnią, na której uprawiano filozofię w sposób niezależny od ideologii, zainicjowano oryginalną pol. myśl tomistyczną. Obok tomizmu tradycyjnego i lowańskiego na KUL rozwijał się i szybko zaczął dominować tomizm egzystencjalny, który wtórnie przyjął się także na powstałej w 1954 i posiadającej od początku Wydział Filozofii Chrześcijańskiej ATK w Warszawie. O jego asymilacji w środowisku pol. zadecydowało zainteresowanie ideami głoszonymi przez É. Gilsona i J. Maritaina. Doprowadziło to do organizacji środowiska naukowego KUL, skupionego wokół jednolitego metodologicznie programu, obejmującego wszystkie dyscypliny klasycznie i realistycznie rozumianej filozofii, do powstania lubelskiej szkoły filozoficznej. Od 1966 także w ATK rozwijana była odmiana tomizmu, wyodrębniona w ramach tomizmu egzystencjalnego, tzw. tomizm konsekwentny.

ÓŚRODKI BADAŃ. Można wyróżnić 4 ośrodki rozwoju pol. filozofii neotomistycznej: 1) lwowsko-krakowski, który wyłonił się jako pierwszy i rozwijał prężnie w okresie przed II wojną światową, czemu sprzyjało funkcjonowanie dwu pol. uniwersytetów z wydziałami teologii oraz zakonnych instytutów teologicznych oo. Dominikanów, Jezuitów, Księży Misjonarzy ze Zgromadzenia św. Wincentego à Paulo; 2) poznańsko-pelpliński, ustępujący

tamtemu pod względem tak zaplecza instytucjonalnego, jak też ilości wybitnych przedstawicieli; 3) warszawski, konsolidujący się po 1918 wokół Wydziału Teologicznego UW, a po 1954 wokół ATK; 4) lubelski, rozwijający się wraz z KUL, po 1945 zajmujący zdecydowanie wiodące miejsce.

Środowisko lwowsko-krakowskie. Pionierem n. p. był M. Morawski, jezuita związany z Lwowem i Krakowem, postulujący odnowę filozofii scholastycznej i wskazujący kierunki jej odnowy jeszcze przed encykliką *Aeterni Patris* Leona XIII (1879). Jego filozofia miała charakter syntezy arystotelesowsko-tomistycznej, w której zaznacza się wpływ suarezjanizmu. Do prekursorów n. p. zalicza się też F. Gabryła, związanego z Krakowem, który najpierw studiował teologię na UJ, potem w Wiedniu, Rzymie w Gregorianum, we Fryburgu (Szwajcaria), Leuven i Wrocławiu. Po uzyskaniu habilitacji w 1896 wykładał na UJ. Starał się realizować ideę powrotu do myśli Tomasza z Akwinu, choć łączył tomizm z poglądami Arystotelesa, Jana Dunsza Szkota, F. Suáreza, a także G. W. F. Hegla.

Do rozwoju neotomizmu w Polsce przyczynił się K. Wais, prof. Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Studia teologiczne odbył w Innsbrucku, a filozoficzne w Gregorianum, gdzie uzyskał doktorat. Przebywał także na stypendiach naukowych we Fryburgu, Paryżu, Leuven i Fuldzie. Zajmował się filozofią przyrody (polemizując m.in. z darwinizmem), psychologią racjonalną i metafizyką. Poglądy Waisa sytuują się w nurcie tomizmu tradycyjnego. Jego następcą na katedrze od 1929 był J. Stepa, który w latach 1922–1925 studiował w Leuven, uzyskując doktorat z filozofii; w 1929 habilitował się na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie na podstawie rozprawy *Neokantowskie próby realizmu a neotomizm*, a w 1932 uzyskał tytuł prof. nadzwyczajnego. W 1946 został bpem tarnowskim. Diecezją tarnowską kierował do 1959, dbając o rozwój tutejszego seminarium duchownego i czyniąc z Tarnowa ośrodek krzewienia filozofii chrześcijańskiej.

Znanym w Europie mediewistą był K. Michalski, następca Gabryła na Katedrze Filozofii Chrześcijańskiej Wydziału Teologicznego UJ. Studia filozoficzne odbył w Leuven, uzyskując w 1911 doktorat. Po powrocie do Krakowa wykładał historię filozofii i psychologię. Tu w 1917 uzyskał habilitację. Oprócz UJ wykładał w Instytucie Teologicznym Zgromadzenia

Księża Misjonarzy w Krakowie. Przez wiele lat należał do PAU, którą reprezentował m.in. w 1928 na zjeździe Union Académique Internationale w Brukseli, gdzie wraz z A. Birkenmajerem przedłożył projekt serii *Corpus Philosophorum Medii Aevi*. Zajmował się głównie filozofią wieków średnich, uprawiając historię filozofii tomistycznej w duchu lowańskim. Jego następcą na katedrze i ostatnim jej kierownikiem (1947–1954) był A. Usowicz, sytuujący swe poglądy na pograniczu tomizmu lowańskiego (w psychologii) i tradycyjnego (w metafizyce). Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Krakowie, gdzie uczęszczał na seminarium Michalskiego, i w Angelicum w Rzymie. W 1936 uzyskał w Angelicum doktorat z filozofii na podstawie rozprawy dotyczącej teorii definicji u Arystotelesa, napisanej pod kierunkiem J. M. Bocheńskiego. Drugi doktorat, dotyczący cnót i wad w poglądach Arystotelesa i Tomasza z Akwinu, napisał pod kierunkiem Michalskiego w Krakowie (opublikowany w 1939). Zaraz po II wojnie światowej Usowicz na podstawie pracy *Tomistyczna sublimacja uczuć w świetle nowożytnej psychologii* (Kr 1946) uzyskał habilitację na UJ. Sformułowana tam teoria stanowi istotny wkład w rozwój tomistycznej psychologii racjonalnej. Po likwidacji Wydziału Teologicznego UJ w 1954 pracował w różnych seminariach duchownych i Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy w Krakowie. W dorobku Usowicza najdonioślejsze wydają się prace z dziedziny psychologii racjonalnej i psychologii religii.

W środowisku krakowskim kształtowały się także poglądy K. Kłósaka, reprezentującego tomizm lowański i zajmującego się głównie filozofią przyrody. Doktorat uzyskał na UJ w 1934 na podstawie pracy *Tomizm w ujęciu Jakuba Maritaina*, napisanej pod kierunkiem Michalskiego. Następnie studiował w Angelicum i w Leuven. Od 1945 wykładał filozofię na UJ, a od 1954 na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK w Warszawie. W latach 1964–1971 kierował również Katedrą Filozofii Przyrody na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Szczególnie interesowało go zagadnienie filozoficznego poznania Boga, gdzie starał się dopełniać tomistyczną argumentację ze współczesnym przyrodoznawstwem. Angażował się w liczne dyskusje materializmem, wizją przyrody P. Teilharda de Chardin oraz z innymi kierunkami tomizmu.

W Krakowie w 1936 podczas III Polskiego Zjazdu Filozoficznego zawiązało się koło krakowskie. Inicjatorami byli J. Salamucha i Michalski, a w jego pracach oprócz Salamuchy uczestniczyli J. M. Bocheński i J. F. Drewnowski. Jego celem było ujęcie filozofii i teologii tomistycznej w postać sformalizowanego, aksjomatycznego systemu, zdolnego oprzeć się krytyce ze strony neopozytywizmu. Na zaproszenie Michalskiego Salamucha od 1934 wykładał na Wydziale Teologii UJ, logikę, epistemologię, teodyceę, kosmologię i historię filozofii. Wcześniej studiował filozofię na UW, w 1926 uzyskując magisterium, a w 1927 doktorat. Do 1933 wykładał w warszawskim Seminarium Duchownym. W tymże roku przedłożył pracę habilitacyjną poświęconą problematyce teorii dedukcji u Arystotelesa i Tomasza z Akwinu, zatwierdzoną w 1936.

Bocheński studia filozoficzne odbył we Fryburgu (Szwajcaria) w latach 1928–1931. Po ukończeniu studiów teologicznych w Angelicum wykładał tam od 1934 logikę. Habilitował się na Wydziale Teologicznym UJ w 1938 na podstawie rozprawy dotyczącej historii zdań modalnych. W latach 1945–1972 był prof. Uniwersytetu we Fryburgu, od 1948 kierował Katedrą Historii Filozofii Nowożytnej i Współczesnej, a od 1958 także założonym przez siebie Instytutem Europy Wschodniej. Od 1945 można zauważyć odejście Bocheńskiego od tomizmu w kierunku filozofii analitycznej.

Filozofię analityczną i tomizm, przynajmniej w latach 30. XX w., łączył Drewnowski. W latach 1921–1927 odbył on studia filozoficzne na UW, uzyskując w 1927 doktorat na podstawie pracy poświęconej podstawom logiki u B. Bolzana, napisanej pod kierunkiem T. Kotarbińskiego. W 1965 opublikował artykuł polemiczny wobec stanowiska S. Kamińskiego i Z. J. Zdybickiej w kwestii stosowania logiki formalnej w filozofii (*Uwagi w związku z artykułem dyskusyjnym ks. Stanisława Kamińskiego i s. Zofii J. Zdybickiej pt. „O sposobie poznania istnienia Boga”*, Znak 17 (1965) nr 2–3, 346–355).

Środowisko warszawskie. Jako neotomistę wymienia się S. Kobyłeckiego, który w latach 1918–1929 wykładał psychologię eksperymentalną na Wydziale Teologicznym UW, zajmował się również logiką i teorią poznania. Był promotorem doktoratu Salamuchy w 1927. Podobne zainteresowania przejawiał P. Chojnacki, który uzyskał doktorat z

filozofii we Fryburgu w 1921, później studiował nauki społeczne i psychologię eksperymentalną w Leuven (1921–1923) i Paryżu (1923–1925). Od 1926 wykładał na Wydziale Teologicznym UW, a potem w ATK w Warszawie (od 1954).

Z Seminarium Duchownym we Włocławku (1935–1945), a następnie Wydziałem Teologicznym UW (1946–1951), KUL (1946–1956) i ATK (1954–1972) pozostawał związany naukowo także inny tomista J. Iwanicki, rektor KUL (1951–1956) i ATK (1965–1972). Studia odbył m.in. w Strasburgu i Paryżu. Zajmował się głównie logiką i metodologią nauk. Z punktu widzenia tych nauk podejmował analizę dowodów na istnienie Boga i duszy ludzkiej.

W 1966 pracę na ATK rozpoczął M. Gogacz, inicjując badania nad tzw. tomizmem konsekwentnym. Charakterystyczną cechą tego kierunku było to, że wszystkie tezy filozoficzne starano się wywieść z zasad sformułowanych oryginalnie przez Tomasza z Akwinu, przy jednoczesnym odrzuceniu koncepcji powtórzonych przez Akwinatę za poprzednikami, np. za Awicenną. Badania prowadzone w ramach metafizyki tomizmu konsekwentnego obejmowały głównie problematykę aktu istnienia i z niej wyprowadzano konsekwencje dla pozostałych zagadnień filozoficznych. Gogacz uzyskał magisterium w 1952, a w 1954 doktorat na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. W 1956 wyjechał na stypendium naukowe do Paryża, stamtąd do Toronto, gdzie studiował po kierunku Gilsona. Habilitował się w 1960 na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Badania w aspekcie tomizmu konsekwentnego kontynuują m.in. A. Andrzejuk i T. Klimski.

Tomizm egzystencjalny uprawiali na ATK B. Bejze i E. Morawiec. Ten ostatni, wieloletni kierownik Katedry Metafizyki na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK, zajmował się głównie metodologią metafizyki. Z kolei Bejze prowadził badania z zakresu teodycei tomistycznej. Studia filozoficzne odbył na KUL w latach 1953–1956, w 1959 uzyskał tamże doktorat na podstawie rozprawy poświęconej roli analogii w poznawaniu Boga. Od 1961 związał się naukowo z ATK, gdzie w 1972 habilitował się. Zainicjował m.in. *Studia z filozofii Boga* (I–VI, Wwa 1968–1993) i serię *Opera Philosophorum Medii Aevi*.

Program etyki tomistycznej na ATK kształtował T. Ślipko. W 1939 wstąpił do zakonu jezuitów. W 1949 uzyskał magisterium, a w 1952 doktorat na Wydziale Teologicznym UJ. Od 1948 wykładał etykę na Wydziale Filozoficznym TJ w Krakowie, od 1963 również na tamtejszym Papieskim Wydziale Teologicznym, a od 1965 na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK, gdzie w 1967 uzyskał habilitację. Przez wiele lat kierował Katedrą Etyki, jednocześnie pozostając związany z Krakowem. Wypracował oryginalną interpretację etyki tomistycznej, skupionej wokół trzech dyscyplin: eudajmonologii, aksjologii i deontologii. Obok Ślipki na Wydziale Filozoficznym TJ w Krakowie, filozofię tomistyczną uprawiają R. Darowski i S. Ziemiański.

Środowisko pelplińsko-poznańskie. Na terenie Wielkopolski tomizm nie miał tak silnej reprezentacji, jak w Lublinie, Warszawie czy Krakowie. Przed 1939 można jednak dostrzec próby rozwoju tego nurtu, a po 1945 znaczącą rolę odegrał ośrodek w Pelplinie.

Do średniowiecznej scholastyki i współczesnego mu neotomizmu nawiązywał F. Sawicki, związany z Seminarium Duchownym w Pelplinie. Opublikował kilkaset prac w języku pol. i niem. Doktorat uzyskał we Fryburgu Br. w 1902. Od 1903 do śmierci wykładał w pelplińskim seminarium filozofię, prawo kanoniczne, teologię moralną i dogmatyczną, mimo licznych propozycji podjęcia pracy, złożonych mu jeszcze przed II wojną światową przez pol. uniwersytety. W publikacjach podejmował zagadnienia koncepcji filozofii, teorii człowieka, a także ateizmu; zajmował się katolicką nauką społeczną.

Znawcą dzieł Tomasza z Akwinu i św. Jana od Krzyża był A. Żychliński, przed II wojną światową prof. seminariów duchownych w Gnieźnie i Poznaniu. Tłumaczył ważne dzieła tomistyczne: *Wstęp do Sumy teologicznej św. Tomasza z Akwinu* M. Grabmanna (Lw 1935) i *Zasady filozofii* E. Hugo (Pz 1926). W 1938 został rektorem Instytutu Wyższej Kultury Religijnej w Poznaniu. W czasie II wojny światowej wykładał w Seminarium Duchownym w Kielcach, a po 1945 wrócił do Gniezna.

Propagatorem myśli tomistycznej związanym z Pelplinem był K. Kowalski; od 1946 bp diecezji chełmińskiej z siedzibą w Pelplinie. Przed II wojną światową wykładał na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu

Poznańskiego oraz w poznańskim i gnieźnieńskim Seminarium Duchownym. Reprezentował nurt lowański. Studia teologiczne i filozoficzne odbył m.in. w Strasburgu, Münster, Rzymie i Leuven, gdzie w 1923 uzyskał doktorat. Habilitował się na Wydziale Teologicznym UJ (1931) i na Wydziale Humanistycznym UAM (1937).

Pierwotny kształt tomizmu na KUL i jego kontynuacje. Gdy w 1918 powstawał KUL, w tomizmie dominowały 2 nurty: rzymski – tradycyjny i lowański. Pierwsi filozofowie zatrudnieni na KUL byli przeważnie reprezentantami któregoś z nich. Zwolennikiem kierunku lowańskiego był założyciel KUL – I. Radziszewski, który w 1900 uzyskał doktorat z filozofii w Leuven, w latach 1901–1914 był prof., wicerektorem, a potem rektorem Seminarium Duchownego we Włocławku, a w latach 1914–1918 rektorem Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu. Otwarcie KUL było urzeczywistnieniem jego głównej idei utworzenia uniwersytetu kształcącego katolicką elitę intelektualną, przygotowaną do przeciwstawienia się prądom antyreligijnym. Sądził, że zadanie to dobrze spełni formacja elit katolickich w duchu tomizmu lowańskiego, otwartego na zdobycze współczesnej nauki i filozofii, jednakże krytycznie je analizującego i wykorzystującego.

Etykę tomistyczną na KUL twórczo rozwijał J. Woroniecki, rektor KUL w latach 1922–1924. Studia filozoficzno-teologiczne odbył we Fryburgu (Szwajcaria), gdzie w 1909 uzyskał doktorat. Od 1919 związany był z KUL; w 1929 został prof. Angelicum w Rzymie, skąd wrócił w 1933 i objął urząd rektora dominikańskiego Studium Filozoficzno-Teologicznego we Lwowie; od 1937 był prof. w nowo utworzonym studium dominikańskim w Warszawie.

Wychowankiem KUL, a później jego wykładowcą był Cz. Martyniak (zamordowany przez Niemców w 1939). Magisterium uzyskał w 1928, doktorat z prawa w 1933 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a w 1939 habilitację z nauk prawnych na UJ. W 1928 podjął studia filozoficzne na KUL, które kontynuował w Institute Catholique w Paryżu, uzyskując tamże w 1931 doktorat z filozofii na podstawie rozprawy poświęconej obiektywnym podstawom prawa według Tomasza z Akwinu. Od 1931 pracował naukowo na KUL, od 1933 na stanowisku zastępcy prof. Jest twórcą oryginalnej pol.

interpretacji stosunku prawa stanowionego do prawa naturalnego, opartej na koncepcji Akwinaty.

Pod wpływem Martyniaka filozofią prawa zainteresował się J. Kalinowski, który po II wojnie światowej wykładał na KUL filozofię prawa i logikę. Główną dziedziną badań Kalinowskiego była logika zdań normatywnych, której poświęcił rozprawę habilitacyjną (1951) i wiele innych prac. W trudnych latach 1952–1957 był dziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL. W ramach Konwersatorium Metafilozoficznego, które miało kontynuować idee przedwojennego koła krakowskiego, zgromadził grupę ówczesnych młodszych pracowników KUL: A. B. Stępnia, S. Majdańskiego, L. Koją, T. Kwiatkowskiego, M. Gogacz i W. Marciszewski. Od 1958 przebywał we Francji, kontynuując prace filozoficzne. W jego poglądach na naturę prawa, filozofię, a nawet na kwestie logiczne, widoczne jest zakorzenienie w myśli Tomasza z Akwinu.

Badania naukowe w duchu tomizmu prowadził także J. Pastuszka, który studia odbył w Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu i na uniwersytecie w Innsbrucku. Z KUL związał się w 1934, obejmując Katedrę Psychologii na Wydziale Nauk Humanistycznych. W 1944 organizował Wydział Filozofii Chrześcijańskiej KUL i został jego pierwszym dziekanem. W 1953 władze PRL wymusiły jego usunięcie z uczelni. Powrócił na nią dopiero w 1956. Zajmował się głównie psychologią, którą pojmował jako część filozofii. Poświęcił problematyce psychologicznej, zarówno empirycznej, jak i racjonalnej (filozoficznej), liczne publikacje. Do 1969 kierował też Sekcją Filozoficzno-Psychologiczną na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL.

Od 1946 pracował na KUL S. Adamczyk. Studia odbył w Gregorianum w Rzymie, uzyskując tamże w 1928 doktorat. Habilitował się w 1939 na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W latach 1946–1952 i po 1956 wykładał na KUL metafizykę; po 1962 kierował przez 3 lata Katedrą Filozofii Przyrody. W latach 1952–1956 władze PRL wymusiły również jego usunięcie z KUL. Wykładał wówczas w Instytucie Teologicznym w Tarnowie. W metafizyce prezentował tomizm tradycyjny, w teorii poznania włączał elementy realizmu krytycznego. W niektórych ujęciach pozostawał w opozycji do poglądów tworzącej się lubelskiej szkoły filozoficznej. Z drugiej jednak

strony starał się unikać eklektyzmu i wyjaśniać poglądy tomistyczne w odwołaniu jedynie do Akwinaty.

W okresie późniejszym w podobnym typie, jak Pastuszka i Adamczyk, choć z wykorzystaniem osiągnięć tomizmu egzystencjalnego, filozofię uprawiał S. Kowalczyk, zajmujący się m.in. antropologią, filozofią kultury, filozofią Boga, metafizyką, a także historią filozofii i podstawami światopoglądu chrześcijańskiego.

Lubelska szkoła filozoficzna. W latach 50. XX w. na KUL pojawiła się konieczność zatrudnienia nowej kadry naukowej, gdyż władze państwowe wymusiły zwolnienie części starszych profesorów. Wśród młodej kadry zawiązała się współpraca, która zaowocowała powstaniem nowej formacji intelektualnej, która szybko ukształtowała oryginalne oblicze filozofii na KUL – lubelską szkołę filozoficzną. Do grona jej współtwórców należeli: S. Swieżawski, J. Kalinowski, M. A. Krąpiec, S. Kamiński. Lubelską szkołę filozoficzną charakteryzuje tomizm egzystencjalny z realistyczną metafizyką jako podstawową dyscypliną filozoficzną, której ustalenia respektują pozostałe nauki filozoficzne. Filozofię rozumie się tu klasycznie, jako zespół współpracujących ze sobą dyscyplin o charakterze naukowym, autonomicznych z uwagi na przedmiot badań, specyficzne dla siebie metody i cele. Logika i metodologia nauk spełniają funkcję narzędzia w sensie Arystotelesowego organonu, nie aspirując do roli filozofii. Mimo początkowej jedności stanowiska i zespołowej realizacji programu szkoły przez przedstawicieli poszczególnych dyscyplin filozoficznych, w późniejszym okresie rozwoju filozofii na KUL część z nich odstąpiła od założeń programowych, niekiedy stając się jej adwersarzami.

Inicjatorem wielu badań i koncepcji, twórczo rozwijającym założenia szkoły przedstawicielem był Krąpiec – autor oryginalnej interpretacji sądu egzystencjalnego oraz teorii analogii bytowej opartej na egzystencjalnej koncepcji bytu. W latach 1946–1954 wykładał w dominikańskim Instytucie Filozoficzno-Teologicznym w Krakowie. Habilitował się na KUL w 1956 w oparciu o rozprawę *Egzystencjalne podstawy transcendentalnej analogii bytu*. Z KUL związany był od 1951; pięciokrotnie wybierany na rektora KUL (1970–1983), przyczynił się do rozwoju uczelni. Sprawował też funkcję

dziekana Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL (w latach 1958–1961 i 1969–1970); przez wiele lat kierował Katedrą i Zakładem Metafizyki na tym wydziale. Oprócz zagadnień ściśle metafizycznych, zajmował się w szczególności tomistyczną teorią poznania, antropologią, teorią prawa i polityki, a także podstawami etyki. Efektem jego badań są liczne publikacje; główne prace zostały wydane jako *Dzieła* (I–XXIII, Lb 1991–2002). Jego poglądy istotnie zaważyły na ostatecznym kształcie lubelskiej szkoły filozoficznej, wnosząc w nią konsekwentny realizm metafizyczny i teoriopoznawczy w duchu tomizmu egzystencjalnego.

Prace badawcze Krąpca kontynuuje jego uczeń i następca na Katedrze Metafizyki – A. Maryniarczyk, koncentrując się w swych badaniach na doprecyzowaniu metody określenia przedmiotu metafizyki i systematyzacji realistycznej teorii bytu. Filozofię kultury w ujęciu filozofii klasycznej rozwija obecnie P. Jaroszyński; filozofią sztuki zajmuje się H. Kiereś.

W dziedzinie filozofii religii kontynuatorką tradycji lubelskiej szkoły filozoficznej jest Z. J. Zdybicka. Studia odbyła na Wydziale Filozofii KUL w latach 1956–1961. W 1965 uzyskała doktorat, a w 1970 habilitowała się w oparciu rozprawę poświęconą tomistycznej teorii partycypacji bytu. Od 1973 kierowała Katedrą Filozofii Religii KUL. W swoich pracach podejmowała głównie zagadnienie ontycznej relacji bytu przygodnego do Absolutu, rozwijając współczesną teorię partycypacji, oraz zagadnienie ludzkiego odniesienia do Boga w ramach religii. Kontynuatorami jej prac badawczych są W. Dłubacz i P. Moskal.

Jako poprzednika Zdybickiej należy wymienić M. Jaworskiego, którego jednakże trudno łączyć z jednym tylko ośrodkiem badań tomistycznych. Doktorat z teologii uzyskał w 1952 na Wydziale Teologicznym UJ. W latach 1953–1955 studiował na KUL, gdzie uzyskał doktorat z filozofii na podstawie rozprawy dotyczącej koncepcji przyczyny sprawczej u Arystotelesa i Tomasza z Akwinu, napisanej pod kierunkiem Krąpca. W latach 1955–1960 wykładał różne przedmioty filozoficzne w Krakowie, a w latach 1961–1967 filozofię religii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. W tym okresie przygotował wspólnie ze Swieżawskim nowe wydanie pracy Swieżawskiego *Byt. Zagadnienia metafizyki tomistycznej* (Lb 1961²). W 1965 podjął pracę na

ATK gdzie habilitował się w 1966 w oparciu o rozprawę poświęconą poznaniu Boga w poglądach R. Guardiniego. W latach 1967–1974 kierował Katedrą Filozofii Religii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK. W latach 1974–1982 był dziekanem Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, a w latach 1982–1988 pierwszym rektorem PAT w Krakowie. W filozofii religii łączył tomizm z fenomenologią i augustynizmem, realizując tym samym program filozofii nakreślony w 1958 przez Usowicza.

Do pierwszego pokolenia uczniów Krapca należeli także m.in. W. Stróżewski, B. Dembowski, S. Kowalczyk, E. Wolicka, E. Morawiec.

Filozofię przyrody uprawiał na KUL S. Mazierski. Po ukończeniu formacji seminaryjnej odbył studia filozoficzne na Wydziale Teologicznym UW, gdzie w 1951 uzyskał doktorat na podstawie rozprawy poświęconej koncepcji konieczności filozofii Tomasza z Akwinu. W 1952 uzyskał stanowisko adiunkta w Katedrze Metafizyki Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Wykładał wówczas i prowadził seminarium z filozofii przyrody. W 1957 organizował Sekcję Filozofii Przyrody na Wydziale Filozofii KUL. W 1961 uzyskał habilitację na ATK na podstawie pracy poświęconej filozoficznej i fizycznej interpretacji determinizmu. W latach 1962–1964 odbył studia specjalistyczne w Leuven. Po powrocie na KUL w 1965 objął stanowisko kierownika Katedry Filozofii Przyrody Nieożywionej. Na przełomie lat 60. i 70. XX w. brał aktywny udział w dyskusjach nad koncepcją współczesnej tomistycznej filozofii przyrody. Zajmował się metodologią tej dyscypliny. Dostrzegał obecność implikacji filozoficznych w naukach matematyczno-przyrodniczych i potrzebę autonomicznej wobec nich filozofii przyrody, bazującej nie tylko na wynikach przyrodoznawstwa, ale także na doświadczeniu filozoficznym, wspartym metodą abstrakcji fizycznej przy wyodrębnianiu przedmiotu, jakim jest rzeczywistość materialna.

Metodologiczne oblicze lubelskiej szkoły filozoficznej ukształtował Kamiński. Studia filozoficzne odbył na KUL w latach 1946–1948. Od 1947 był asystentem na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych KUL; po uzyskaniu doktoratu w 1949 na podstawie rozprawy poświęconej logice G. Fregego został w 1950 adiunktem na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. W 1957 otrzymał tytuł docenta (habilitacja była wówczas zniesiona). Przez wiele lat

kierował Zakładem Logiki, Metodologii i Teorii Poznania. W latach 1970–1975, 1977–1979, 1981–1986 był dziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Najbardziej znaną jego publikacją jest *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk* (Lb 1961, 1981³; pt. *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lb 1992⁴). Przedstawił w niej oryginalną, choć klasyczną koncepcję nauki, obejmującą nie tylko dyscypliny matematyczno-przyrodnicze i humanistyczne, ale także teologię i filozofię. Metodologii filozofii klasycznej, w tym metafizyki, poświęcił inne publikacje dając jasny obraz jej naukowego charakteru.

Jednym z pierwszych uczniów Kamińskiego był Stępień, twórca koncepcji autonomicznej od metafizyki teorii poznania, w myśl której poznanie jako informujące jest wystarczającym źródłem do uzyskania wiedzy o nim samym. W tej koncepcji teoria poznania – niezależna od wiedzy o bycie – jest traktowana jako filozofia pierwsza, choć w innym porządku niż teoria bytu. Stępień nawiązywał do fenomenologicznej teorii poznania R. Ingardena, starając się jednocześnie zachować tomistyczny realizm i klasyczny jej charakter. W znacznej mierze koncepcja ta specyfikuje lubelską szkołę filozoficzną w obszarze badań teoriopoznawczych i stosunku teorii poznania do metafizyki. Uczniami Kamińskiego są m.in. także S. Majdański, J. Herbut, A. Bronk, a także W. Marciszewski.

Historię filozofii w ramach lubelskiej szkoły filozoficznej rozwinął S. Swieżawski. Studia w latach 1925–1929 odbył na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie pod kierunkiem m.in. K. Twardowskiego, K. Ajdukiewicza i Ingardena. Studia specjalizujące odbył po kierunkiem Gilsona (1929–1930), co zaważyło na jego tomistycznej orientacji. W 1932 uzyskał doktorat na podstawie rozprawy poświęconej filozofii Jana Dunsza Szkota. Chociaż pisał ją pod kierunkiem Ajdukiewicza, to jej faktycznym opiekunem naukowym był Michalski. Swieżawski rozpoczął karierę akademicką od wykładów zleconych na UJ w 1945. W 1946 habilitował się na Uniwersytecie Poznańskim, przedstawiając rozprawę dotyczącą duszy ludzkiej w ujęciu tomistycznym. W tym roku podjął wykłady na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. W latach 1948–1978 kierował Katedrą Historii Filozofii, w latach 1957–1983 pracował też w IFiS PAN.

Swieżawski w ciągu trzydziestu lat wykładów i seminariów wykształcił liczną kadrę mediewistów m.in.: Z. Włodek, W. Seńko, M. Gogacz, M. Markowskiego, M. Kowalczyk, Z. Kałużę, którzy swoimi wykładami w różnych środowiskach naukowych przybliżali słuchaczom duchownym i świeckim myśl filozoficzną Tomasza z Akwinu.

Od początku z lubelską szkołą filozoficzną, związany był również M. Kurdziałek, kontynuator takich mistrzów, jak B. Geyer, M. Grabmann, K. Michalski, A. Birkenmajer, znawca filozofii Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu. W swoich wykładach ze wstępu do filozofii Tomasza z Akwinu wskazywał na wielkość i aktualność filozofii Akwinaty, zachęcając do lektury jego dzieł. W środowisku gdańskim myśl Akwinaty upowszechniał absolwent Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL, mediewista, uczeń Adamczyka, Krapca i Swieżawskiego, prof. Uniwersytetu Gdańskiego – F. Krause,

Środowisko lubelskie współtworzył także F. Bednarski, teolog moralny i etyk. Studia teologiczne odbył na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie i w Angelicum, gdzie w 1939 uzyskał doktorat. W czasie II wojny światowej Woroniecki powołał go na wykładowcę w Instytucie Filozoficzno-Teologicznym Dominikanów w Krakowie; we współpracy ze Swieżawskim prowadził kursy tomistyczne w ramach tajnych kompletów. Od 1949 podjął pracę na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL, gdzie w latach 1950–1954 kierował nowo utworzoną Katedrą Etyki. W 1954 ukończył przewód habilitacyjny. W latach 1956–1987 wykładał w Angelicum, pozostając do 1993 na emigracji. Zarówno w okresie pracy na KUL, jak i w Angelicum, zajmował się głównie zagadnieniem podstaw etyki, ale trwałym jego wkładem w rozwój tomizmu jest przekład na język pol. znacznej części *Sumy teologicznej* (przełożył t. VII, IX–X, XII, XVIII–XX, XXX, XXXII całościowego wydania: *Suma teologiczna*, I–XXXIV, Ło 1962–1986) i komentarze do niej.

Prace i wykłady Bednarskiego z zakresu etyki kontynuował na KUL K. Wojtyła, późniejszy papież Jan Paweł II. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w latach 1942–1946 na tajnym Wydziale Teologicznym UJ. W latach 1946–1948 studiował w Angelicum, uzyskując w 1948 doktorat na podstawie rozprawy poświęconej nauczaniu o wierze św. Jana od Krzyża, napisanej pod kierunkiem R. Garrigou-Lagrange’a. W 1953 habilitował się na Wydziale

Teologicznym UJ, przedstawiając rozprawę dotyczącą możliwości zbudowania etyki chrześcijańskiej w oparciu o filozofię M. Schelera. W latach 1954–1978 wykładał etykę i kierował Katedrą Etyki na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL (od 1956). W pracach etycznych rozwijał personalizm tomistyczny jako podstawę dla etyki.

Uczniem Wojtyły był T. Styczeń. Studia rozpoczął na Wydziale Teologicznym UJ, magisterium i doktorat uzyskał na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL, habilitował się w 1971. Od 1978 zastąpił swojego wielkiego poprzednika na Katedrze Etyki KUL. Styczeń uprawiał etykę personalistyczną, którą dalej rozwija A. Szostek.

Personalistyczną teorię etyki i kultury rozwijał także A. Rodziński, który w 1968 uzyskał habilitację na KUL i został kierownikiem II Katedry Etyki. W swych poglądach odwoływał się do tomizmu, ale czerpał również z egzystencjalizmu, kantyzmu, fenomenologii.

PODSUMOWANIE. Początek XXI w. przynosi ożywione zainteresowanie myślą Tomasza z Akwinu. Pojawiają się nowe tłumaczenia pism Akwinaty (m.in. *Quaestiones disputatae de veritate = Dysputy problemowe o prawdzie*, tłum. A. Białek, Lb 1999; *Summa contra gentiles. Prawda wiary chrześcijańskiej w dyskusji z poganami, innowiercami i błędzycami*, tłum. Z. Włodek, W. Zega, I–III, Pz 2003–2009; *Kwestie dyskutowane o mocy Boga*, tłum. Z. Bonert [i in.], I–IV (II/1–2), Kęty 2008–2010) powstają towarzystwa Tomasza z Akwinu oraz instytuty tomistyczne. Świadectwem kontynuacji i rozwoju filozofii realistycznej w ramach lubelskiej szkoły filozoficznej jest wydanie *Powszechnej encyklopedii filozofii* (I–X, Lb 2000–2009), której wydawcą jest Polskie Tow. Tomasza z Akwinu, a inicjatorem tego przedsięwzięcia był Krąpiec. Filozofia realistyczna rozwijana jest dziś w ramach lubelskiej szkoły filozoficznej na KUL, a także na UKSW w ramach poszczególnych katedr.

J. Iwanicki, *Problematyka filozoficzna w ciągu ostatniego 50-lecia w Polsce*, AK 51 (1959) t. 58, 255–293; J. Kalinowski, S. Swieżawski, *La philosophie à l'heure du Concile*, P 1965 (*Filozofia w dobie Soboru*, Wwa 1995); A. B. Stępień, *Filozofia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1919–*

1966), Znak 20 (1968), 1195–1213, 1619; tenże, *O stanie filozofii tomistycznej w Polsce*, w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, Wwa 1968, II 79–126; M. Gogacz, *Filozofia chrześcijańska w Polsce Odrodzonej (1918–1968)*, SPCh 5 (1969) nr 2, 49–77; M. Gogacz, *Tomizm w polskich środowiskach uniwersyteckich XX wieku*, w: *Studia z dziejów myśli świętego Tomasza z Akwinu*, Lb 1978, 335–350; Z. Zdybicka, *O wierność rzeczywistości i pełną prawdę o człowieku – Polska Szkoła Filozofii Klasycznej*, Summarius 9 (1980), 109–115; M. Gogacz, *Tomizm egzystencjalny na tle odmian tomizmu*, w: *W kierunku Boga*, Wwa 1982, 59–81; A. B. Stępień, *Wartości poznawcze w ujęciu współczesnej filozofii tomistycznej*, SF 27 (1983) nr 1–2, 49–83; S. Swieżawski, *Święty Tomasz na nowo odczytany*, Kr 1983, Pz 2002³; W. Chudy, *Filozofia polska po II wojnie światowej*, SPCh 21 (1985) nr 1, 129–141; T. Szubka, R. Wierchosławski, *Lubelska szkoła filozoficzna*, WDr (1987) nr 6, 92–99; Z. Zdybicka, *Wydział Filozofii Chrześcijańskiej KUL wobec współczesnych potrzeb intelektualnych*, w: *Zadania filozofii we współczesnej kulturze*, Lb 1992, 13–20; J. Czerkawski, *Szkoła lubelska na tle sytuacji filozofii w powojennej Polsce*, RF 45 (1997) z. 1, 166–190; T. Ślipko, *Filozofia polska w latach przełomu*, FP 2 (1997), 51–70; S. Janeczek, *Filozofia na KUL-u. Nurty – osoby – idee*, Lb 1998; *Księga jubileuszowa na 50-lecie Wydziału Filozofii KUL*, Lb 2000; M. A. Krapiec, A. Maryniarczyk, *Lubelska szkoła filozoficzna*, PEF VI 532–550; S. Janeczek, *Lubelska Szkoła Filozofii Klasycznej*, Idea. Studia nad Strukturą i Rozwojem Pojęć Filozoficznych 18 (2006), 143–159; tenże, *Wydział Filozofii*, w: *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 90 lat istnienia*, Lb 2008, 89–106.

Tomasz Pawlikowski